

RAZVOJNE BANKE KAO OSOLONAC U KREDITIRANJU POLJOPRIVREDE

REZIME: Bez obzira na primetno ignorisanje realnosti, poljoprivreda predstavlja stratešku delatnost za srpsku ekonomiju, i ona je jedina privredna grana u kojoj imamo komparativne prednosti u odnosu na okruženje. S obzirom na svoje specifičnosti, kreditiranje poljoprivrede ne može biti prepušteno slobodnom komercijalnom bankarstvu. Komercijalno bankarstvo, kao i lizing kuće kao supsidijarna preduzeća banaka, nije se pokazalo kao zainteresovana strana u razvojnom kreditiranju poljoprivrede iz razloga njene rizičnosti i loših iskustava sa plasmanima koji su bili namenjeni poljoprivredi. Kreditiranje poljoprivrede mora za svoj oslonac imati državne razvojne banke koje neće funkcionisati po principima profitabilnih finansijskih institucija nego po principu preliivanja propuštenog bankarskog profita u realan sektor. Osnovni problem razvojnih banaka su jeftini izvori sredstava, koji se na komercijalnom tržištu ne mogu obezbediti. Kao osnovni izvor sredstava koja će se kasnije transformisati u razvojne kredite prepoznaju se sredstva javnih preduzeća na svim nivoima vlasti. U tom kontekstu, razvojne banke bi bile samo posrednici u protoku državnih sredstava iz javnih preduzeća prema korisnicima kredita.

KLJUČNE REČI: *poljoprivreda, kredit, banka, razvoj.*

Uvod

Srbija je izrazito poljoprivredna zemlja i poljoprivreda je jedina delatnost u kojoj imamo komparativne prednosti u odnosu na druge zemlje u okruženju, kao i na zemlje Evropske unije. Kao osnovne podatke koji argumentuju navedeno možemo spomenuti da od ukupne površine na kojoj se Srbija rasprostire, i koja čini 8.840.000 hektara, poljoprivredno zemljište čini 5.734.000 hektara (0,56 ha/stanovniku), odnosno 64,9% ukupne teritorije, dok se obradivo zemljište prostire na 4.867.000 hektara (0,46 ha/stanovniku), odnosno na 55,1% ukupne površine. Sem navedenog, jako je važno navesti postojanje veoma povoljnih klimatskih i pedoloških uslova, kao i postojanje široke mreže kanala koja omogućava navodnjavanje čak 1/3 ukupno obradivih površina.

Bez obzira na navedene komparativne prednosti, poljoprivreda danas nije nosilac državnog ekonomskog razvoja jer se prema njoj ne postupa kao prema strateškoj delatnosti. Posledica toga je nekonkurentnost naših proizvoda na evropskom tržištu i izostanak značajnije proizvodnje proizvoda iz više faze prerade.

Kao ključni problem poljoprivrede hronično se navodi pitanje subvencija, koje i jesu bitno pitanje, ali smatramo da je mnogo važnije i problematičnije pitanje načina i izvora finansiranja poljoprivrede, koje se danas svelo na puko komercijalno bankarstvo. Drugi isto tako važan problem jeste shvatanje poljoprivrede. Pod poljoprivredom se kod nas podrazumeva samo primarna poljoprivredna proizvodnja, a poljoprivreda i poljoprivredni lanac u stvari počinju sa primarnom proizvodnjom a završavaju se sa robom na rafovima supermarketa.

Specifičnosti kreditiranja poljoprivredne proizvodnje

Poljoprivredna proizvodnja, a pre svega njen primarni deo, po mnogo čemu se razlikuje od ostalih vrsta proizvodnji i ostalih delatnosti, a te razlike proističu iz samog karaktera poljoprivrede. Nažalost, te specifičnosti nisu privlačne za finansijere/kreditore koji, po pravilu, traže brzu i sigurnu zaradu. Na želeći da se bavimo specifičnostima poljoprivredne proizvodnje, navešćemo samo njene najosnovnije karakteristike koje dominantno utiču na potreban način finansiranja poljoprivrede:

1. Biološki karakter proizvodnje i uticaj prirodnih faktora na rezultate proizvodnje.
– Ova specifičnost poljoprivrede čini je nepredvidivom i potpuno zavisnom od prirodnih uslova. U tom kontekstu, posledice eventualno nepovoljnih vremenskih uslova trpe i prerađivači i potrošači, kroz smanjenu ponudu i kasnije veće cene gotovih proizvoda. Navedena specifičnost se iz ugla poslovnih banaka vidi kao rizik koji je potrebno obezbediti putem dodatnih kolaterala koji su prihvatljivi za banku.
2. Sezonski karakter proizvodnje utiče na to da poljoprivrednici nisu u mogućnosti da svoje obaveze prema bankama izmiruju mesečno, već prema dinamici koju diktira uspostavljena struktura proizvodnje. Kroz mesečno izmirivanje obaveza putem kreditnih anuiteta banke prate likvidnost svojih korisnika kredita, dok odustajanje od principa mesečnog plaćanja obaveza izlaže banke većem riziku nego što je potrebno i, po pravilu, to rezultira i većom kamatnom stopom, koja se pravda povećanim rizikom poslovanja.
3. Spor obrt kapitala. – Obrt kapitala u ratarskoj proizvodnji iznosi 0,9, s tim da je, ako naplatu robe uzmemo kao završetak jednog obrta, obrt kapitala u našim uslovima čak i do 0,8. Ovako dug proizvodni proces zahteva njemu primeren period korišćenja kreditnih sredstava i period dospeća kamata na naplatu. Za banke, kao izrazito profitabilne institucije, prihvatljiv je što veći koeficijent obrta kapitala jer se time povećava mogućnost kratkoročnog predviđanja događaja i smanjuje se rizik plasmama. Prehrambena i prerađivačka industrija, kao karike u poljoprivrednom lancu, imaju za banke prihvatljiv koeficijent obrta kapitala, ali njihovo funkcionisanje je direktno zavisno od primarne poljoprivredne proizvodnje.
4. Neujednačena ekonomska opravdanost (efikasnost i efektivnost) između pojedinih linija proizvodnje. – Banka koja bi suštinski bila vezana za poljoprivredu morala bi da poštuje i uvažava razlike između efektivnosti i efikasnosti u proiz-

vodnji žitarica, industrijskog bilja, krmnog bilja, povrtarske proizvodnje, stočarske proizvodnje, proizvodnje voća itd. Zbog različite „isplativosti pojedinih linija proizvodnje, banke koje za ciljnu grupu komitenata imaju poljoprivredu moraju da razviju ‘sistem selektivnih kamatnih stopa’“. U sistemu selektivnih kamatnih stopa linije poljoprivredne proizvodnje bile bi opterećene za njih prihvatljivom kamatnom stopom, a to je ona stopa koja omogućava kreditiranoj proizvodnji da ostvari zadovoljavajuću ekonomičnost, s tim da u isto vreme banka od plasirane kamatne stope ostvari zadovoljavajuću dobit. Ovakav pristup kreditiranju poljoprivrede nije realno očekivati od komercijalnih banaka.

5. Ulaganje u višegodišnje zasade i u osnovno stado, što predstavlja razvojno ulaganje, zahteva kreditiranje na duži niz godina, uz grejs period od tri do četiri godine. Ovakva potreba kreditiranja je u suprotnosti sa interesima privatnih poslovnih banaka, pa se od njih i ne može očekivati da svojom kreditnom politikom pomognu razvoju voćarstva, stočarstva, hmeljarstva, vinogradarstva i ostalog.

Sem navedenog, domaća poljoprivreda trenutno tehnički i tehnološki dosta zaostaje za poljoprivredom Evropske unije. Posledica toga je nemogućnost pune afirmacije domaće poljoprivrede na navedenom tržištu, a rešenje je ulaganje u razvoj kvaliteta i standarda koji su potrebni kako bi se uopšte dobila mogućnost ozbiljnijeg izvoza na evropsko tržište.

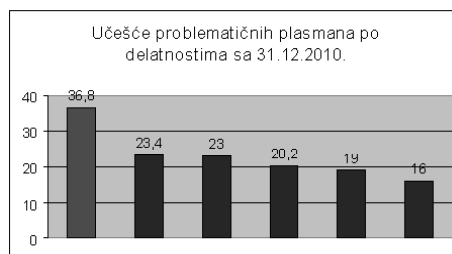
Zbog svih navedenih i nenavedenih rizika finansiranja poljoprivrede, kao i zbog njene tehničko-tehnološke zaostalosti, komercijalne banke i lizing kuće u Srbiji nisu spremne da značajnije podrže razvoj poljoprivrede, što je potpuno razumljivo jer se radi o privatnim bankama kojima je sopstveni profit imperativ bez alternative. Trenutno među bankarskim plasmanima možemo u tragovima sresti kratkoročno finansiranje poljoprivrede koje je namenjeno održavanju tekuće likvidnosti, dok razvojno kreditiranje praktično i ne postoji. To možemo videti i na primeru lizing kuća koje su supsidijarna preduzeća banaka i koja sprovode kreditnu politiku banaka prema delatnostima i prema objektima finansiranja za koje banka proceni da su rizičniji. Da su lizing kuće samo sateliti banaka može se videti i iz vlasničke strukture dela lizing kuća.

R. br.	Lizing kuća	Većinsko vlasništvo
1.	CA Leasing	Credit Agricole banka
2.	EFG Leasing	EFG banka
3.	Hypo Leasing	Hypo banka
4.	Intesa Leasing	Banca Intesa
5.	NBG Leasing	NBG banka
6.	NLB Leasing	NLB banka
7.	OTP Leasing	OTP banka
8.	Pireus Leasing	Pireus banka
9.	Raiffeisen Leasing	Raiffeisen banka
10.	S Leasing	Erste banka

Zašto Banke beže od ozbiljnijeg finansiranja poljoprivrede može se videti i u pregledu učešća spornih plasmana banaka zaključno sa 30. junom 2012. godine. Tu se jasno može videti da je čak 36,8% plasmana poljoprivredi sporno. Kada kažemo da je sporno, smatramo da korisnici kredita kasne u izmirivanju svojih obaveza više od 90 dana.

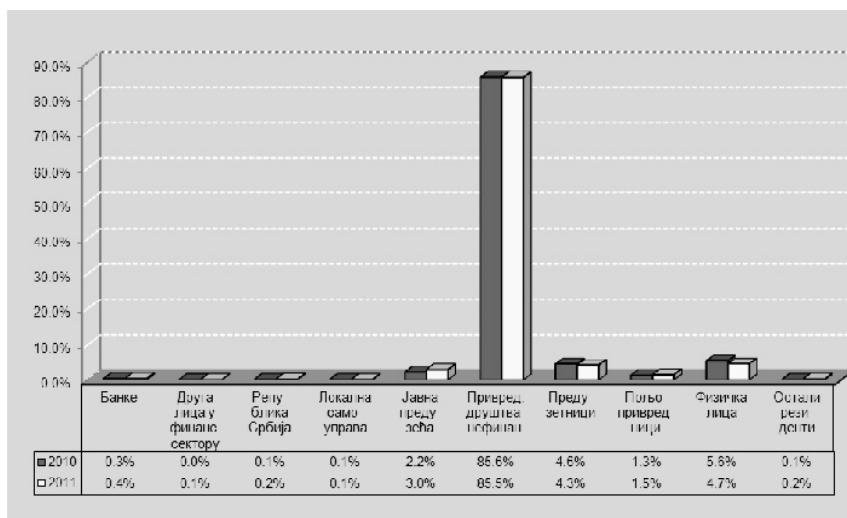
Tabela/Grafikon 1. Učešće problematičnih plasmana po delatnostima zaključno sa 30. junom 2012.

Delatnost	%
Poljoprivreda	36,8
Nekretnine	23,4
Prerađivačka industrija	23
Trgovina	20,2
Građevina	19
Hotelijerstvo	16

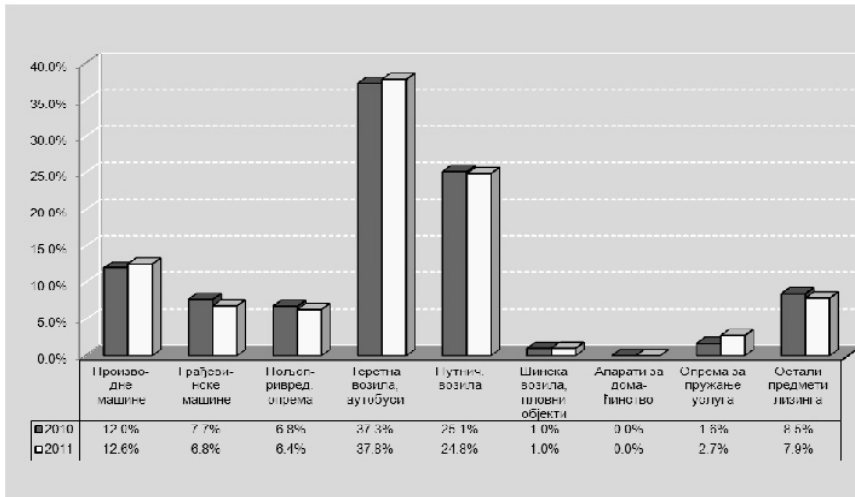
U strukturi plasmana lizing kuća prema primaocima lizinga, u 2012. godini poljoprivrednici su učestvovali sa svega 1%. Raspodela lizing aranžmana prema primaocima lizinga u 2012. godini bila je sledeća:

- privredna društva koja ne pripadaju finansijskom sektoru – 85,5%;
- fizička lica – 4,7%;
- preduzetnici – 4,3%;
- javna preduzeća – 3%;
- poljoprivrednici – 1%.

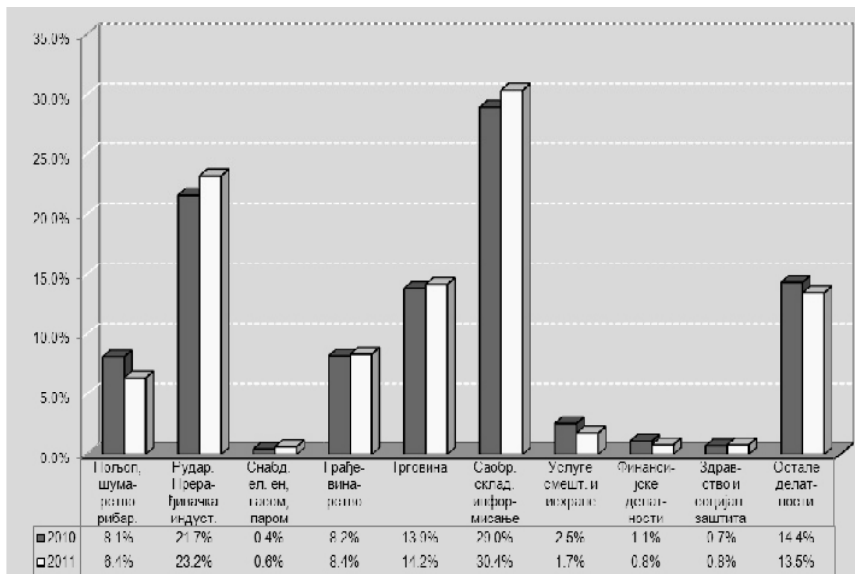
Grafikon 2. Struktura plasmana prema primaocima lizinga

U strukturi plasmana lizing kuća prema predmetu lizinga učešće poljoprivredne opreme je sa 6,8% u 2011. palo na 6,4% u 2012. godini. Struktura plasmana lizing kuća prema predmetu lizinga u 2012. godini data je na grafikonu 3.

Grafikon 3. Struktura plasmana prema predmetu lizinga

Što se tiče sektorske strukture plasmana, najznačajnija negativna promena odnosi se na poljoprivredu, šumarstvo i ribarstvo, gde je sa 8,1% učešća u 2011. godini ono u 2012. palo na 6,4% učešća. Sektorska struktura plasmana lizing kuća u 2012. godini predstavljena je na grafikonu 4.

Grafikon 4. Sektorska struktura plasmana

Neophodnost postojanja razvojnih banaka

Na osnovu svih prethodno prezentovanih pokazatelja jasno je da komercijalne banke nisu adresa na koju treba kucati radi kvalitetne finansijske podrške poljoprivredi. S obzirom na to da je poljoprivreda u svim državama strateška delatnost koja se subvencionise i obilato pomaže od strane države kako bi se što manje zavisilo od uvoza, državne razvojne banke su jedine finansijske institucije koje mogu biti suštinska finansijska potpora razvoju poljoprivrede. Kao neke od osnovnih premisa funkcionisanja razvojne ili razvojnih banaka koje bi podupirale poljoprivredu možemo navesti sledeće:

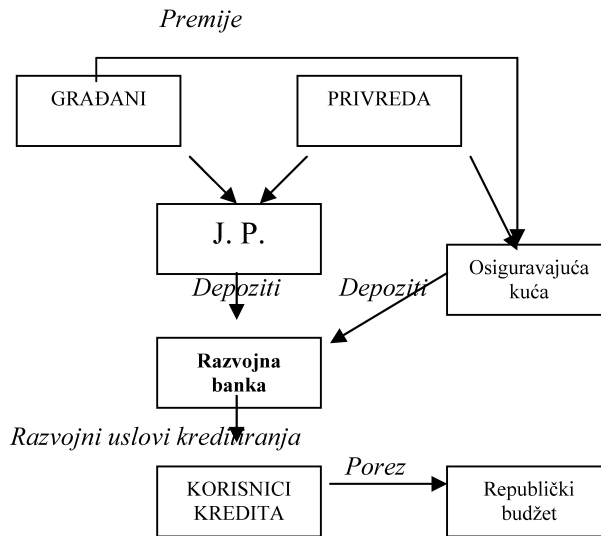
- primarni objekat finansiranja moraju biti razvojni projekti koji za rezultat imaju povećanje izvoza, povećanje društvenog bruto proizvoda i povećanje zaposlenosti;
- sekundarni objekat finansiranja moraju biti obrtna sredstva za tekuću proizvodnju u delatnostima koje su od strane države proglašena za strateška;
- razvojna banka mora finansirati infrastrukturne objekte koji doprinose ekonomskom i kvalitativnom poboljšanju života u lokalnim zajednicama. Tu možemo navesti melioracione sisteme, gasifikaciju, odbrambene nasipe, putnu mrežu i ostalo;
- razvojna banka mora ostvarivati minimum profita kako bi se preostali deo profita prelio u realan sektor;
- razvojna banka sredstva mora plasirati na duže rokove i po kamatnim stopama koje su umnogome konkurentnije od uslova kreditiranja komercijalnih banaka;
- razvojna banka se ne sme baviti komercijalnim bankarstvom;
- razvojna banka se ne sme baviti *retail* poslovanjem jer bi na taj način ušla u polje komercijalnog bankarstva kroz razvoj sopstvene mreže poslovnica.

U Srbiji je postojala Razvojna banka Vojvodine, koja je nastala na dobrim idejama i čiji je strateški interes trebalo da bude poljoprivreda. Ono što se pokazalo kao ključni problem u funkcionisanju Razvojne banke Vojvodine, i što se prepoznaje kao potencijalni problem i u budućoj razvojnoj banci Srbije, jesu izvori sredstava i njihova cena. Razvojna banka Vojvodine nije imala dovoljno razvojnih izvora finansiranja, pa je u ponudi imala štednju, gde su kamatne stope na dinarska sredstva iznosile 8–12% (1–12 meseci), dok su na deviznu štednju kamatne stope iznosile 2,7–4,8% (1–12 meseci).

Navedena komercijalna visina kamatnih stopa na štednju onemogućila je razvojne uslove kreditiranja zato što su kamate na štednju bile visoke i što su za posledicu imale najmanje duplo veće kamate na kredite, a drugi razlog je taj što je štednja bila dominantno kratkoročna, što je za posledicu imalo isključivo kratkoročno kreditiranje.

Kao osnovni zaključak i problem nameće se pitanje izvora finansiranja. Ono ne može biti budžetsko jer je jednokratno i nepouzdan, što se moglo videti na primeru Razvojne banke Vojvodine, već mora biti tržišno. Izvori finansiranja moraju biti

tržišni, a kao jedini realni izvor finansiranja kod razvojnih banaka nameću se javna preduzeća, i to na svim nivoima vlasti. Osnovna šema funkcionisanja razvojnih banaka bila bi sledeća:

Grafikon 5. Dijagram funkcionisanja razvojnih banaka

1. Građani i privreda redovno uplaćuju svoje obaveze prema javnim preduzećima.
2. Javna preduzeća moraju imati svoje račune isključivo u razvojnoj banci i moraju se odreći kamata na depozite.
3. Građani i privreda svoje premije osiguranja uplaćuju u osiguravajuću kuću čiji je osnivač razvojna banka.
4. Sredstva od premije su beskamatni depoziti osiguravajuće kuće u razvojnoj banci.
5. Sredstva javnih preduzeća i sredstva iz osiguravajuće kuće razvojna banka plasira korisnicima kredita po kamatnoj stopi koja omogućava banci minimalan profit neophodan za samoodrživost banke.
6. Dobiti od kamate na depozite kojih su se odrekla javna preduzeća i osiguravajuća kuća i dobit koje se banka odrekla kroz spuštanje svojih aktivnih kamatnih stopa prelivaju se u realan sektor.
7. Prelivena dobit u realan sektor vraća se u budžet kroz poreze (PDV, porez na dobit, porez na plate).

Suština navedenog funkcionisanja razvojne banke jeste da se postojeća državna sredstva, koja trenutno u cilju postizanja sopstvenog profita u najvećem delu koriste komercijalne banke u stranom vlasništvu, upotrebe za finansiranje državnih ekonom-

skih interesa. Uloga razvojne banke je samo u transferu državnih sredstava prema krajnjim korisnicima tih sredstava.

Predstavljena šema funkcionisanja nije funkcionisala u periodu poslovanja Razvojne banke Vojvodine jer su sredstva javnih preduzeća bila razasuta po komercijalnim bankama i dobit se zadržavala u javnim preduzećima (kamate po depozitima) i u bankama, a na štetu krajnjih korisnika kredita. Po predstavljenom konceptu, najviše trpe korisnici skupih kredita i budžet koji se ne puni od korisnika kredita, a na dobiti su banke koje nisu u sistemu PDV-a i koje porez na dobit veoma lako artikulišu kroz sistem klasifikacije bilansne i vanbilansne aktive (izbegava se plaćanje poreza na dobit).

Dokle god izvori finansiranja ne budu kvalitetno rešeni razvojne banke će poslovati na komercijalnim principima, i to neće biti nikakav novi kvalitet u finansijskom i bankarskom sistemu Srbije.

Zaključak

Postojanje državnih banaka koje podržavaju razvoj strateških ekonomskih interesa nije novina već praksa u svim razvijenijim zemljama. U težnji ka približavanju tržištu Evropske unije uspostavljanje državne razvojne banke, u pravom smislu reči, predstavlja imperativ koji nema ekonomski opravdanu alternativu. Alternativa predstavlja komercijalno bankarstvo koje je vođeno isključivo ličnim interesima, a i ako postoje neki širi interesi oni nama nisu naklonjeni jer je najveći broj banaka u Srbiji u stranom vlasništvu, i to baš iz zemalja kojima mi želimo da budemo konkurenti.

Uloga razvojne banke nije kratkoročne prirode i rezultati njenih delovanja neće biti odmah niti brzo vidljivi. Pravi rezultati rada i delovanja razvojne banke, koja kao strateškog partnera ima poljoprivredu, biće vidljivi tek nakon pet godina. To je minimalan period koji je potreban da bi se spora poljoprivredna proizvodnja transformisala u intenzivnu proizvodnju proizvoda viših stepena finalizacije sa usvojenim kvalitetima i standardima diktiranim od strane tržišta Evropske unije.

Literatura

1. Andrić, J. (1991). *Troškovi i kalkulacije u poljoprivrednoj proizvodnji*, Poljoprivredni fakultet, Beograd.
2. Babović, J., Tomić, D. (1998). *Koncept finansiranja poljoprivrede u uslovima tržišne orijentacije*, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije i Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd.
3. Bjelica, V. (1997). „Problemi finansiranja agrarne proizvodnje – (ne)aktuelna tema“, zbornik radova sa naučnog skupa *Troškovi, cene i pariteti u poljoprivredi Srbije*, Novi Sad.
4. Bjelica, V., Vasiljević, Z., Vasić, Lj., Doroški, N., Njegovan, Z., Tomić, R.,

- Radmilović, S. (1998). *Koncept finansiranja poljoprivredne proizvodnje u uslovi-
ma tržišne orijentacije privrede*, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd.
5. Jakovčević, K. (1994). *Teorija troškova*, Ekonomski fakultet, Subotica.
 6. Vasiljević, A. (2001). „Influences of the Specific Agricultural categories to
Conditions of Crediting“, 43rd Georgikon Napok Scientific Conference, Keszthe-
ly.
 7. Vasiljević, A. (2008). *Finansijski menadžment u poljoprivredi*, Mediterran Publi-
shing, Novi Sad.
 8. Vasiljević, A. (2009). *Upravljanje rizicima*, Mediterran Publishing, Novi Sad.
 9. Vasiljević, A., Radović, M., Maroš, M. (2010). *Finansijski menadžment*, Symbol,
Novi Sad.
 10. Vunjak, N. (1994). *Finansije i menadžment*, Ekonomski fakultet, Subotica.
 11. Vunjak, N., Kovačević, Lj. (2006). *Bankarstvo*, Ekonomski fakultet, Subotica.
 12. www.nbs.rs (30. april 2012).

DEVELOPMENT BANKS AS A MAINSTAY IN AGRICULTURE LENDING

SUMMARY: Regardless noticeably ignoring reality agriculture is a strategic activity for the Serbian economy, and it is the only economic sector in which we have comparative advantages in relation to the environment. Due to its specificity, lending to agriculture can't be left to the free commercial banking. Commercial banking and leasing companies as well as subsidiary companies of banks, have not proved to be an interested party in the development of agricultural credit, given its risk and because of bad experiences with placements that were for agriculture. Lending to agriculture must have the support of your government development banks will operate according to the principles of profitable financial institutions rather than by the principle of spillover missed banking profits in the real sector. The basic problem of development banks are inexpensive sources of funds to the commercial market can't provide. As a primary source of funds that will later be transformed into development loans, are recognized of public enterprises companies at all levels of government. In this context, the development banks would be the only intermediaries in the flow of state funds from public enterprises by the borrowers.

KEY WORDS: *agriculture, loan, bank, development.*